

I S T O R I E

Thierry Wolton (n. 1951) este jurnalist, scriitor și istoric, profesor la École Supérieure de Commerce din Paris. E preocupat în mod special de istoria regimurilor comuniste, de Războiul Rece și de influența sovietică în Occident. A publicat, printre altele: *Vivre à l'Est* (1977), *L'Occident des dissidents* (în colaborare cu Christian Jelen, 1979), *Culture et pouvoir communiste* (în colaborare cu Natașa Diujeva, 1979), *Le KGB en France* (1986; trad. rom. *KGB-ul în Franța*, Humanitas, 1992), *Silence, on tue* (în colaborare cu André Glucksmann, 1986), *Les Visiteurs de l'ombre* (în colaborare cu Marcel Chalet, 1990), *Le Grand Recrutement* (1993), *La France sous influence: Paris–Moscou, 30 ans de relations secrètes* (1997), *L'Histoire interdite* (1998), *Rouge-brun: Le Mal du siècle* (1999; trad. rom. *Roșu-brun: Răul secolului*, Fundația Academia Civică, 2001), *Le Grand bluff chinois: Comment Pékin nous vend sa „révolution“ capitaliste* (2007), *Le KGB au pouvoir: Le système Poutine* (2008; trad. rom. *KGB-ul la putere: Sistemul Putin*, Humanitas, 2008, reed. 2014, 2022), *Une histoire mondiale du communisme: Essai d'investigation historique*, vol. 1–3 (2015–2017; trad. rom. *O istorie mondială a comunismului*, Humanitas, 2018–2020), *Le Négationnisme de gauche*, Grasset, 2019 (trad. rom. *Negaționismul de stânga*, Humanitas, 2020), *Penser le communisme*, Grasset, 2021 (trad. rom. *Reflecții despre comunism*, Humanitas, 2022), *Les nouvelles routes de notre servitude*, Grasset, 2022 (trad. rom. *Noile drumuri ale servituții noastre*, Humanitas, 2023).

THIERRY WOLTON
**ÎNTOARCEREA
VREMURILOR
BARBARE**
DE LA UN RĂZBOI LA ALTUL

Cu o prefață a autorului
pentru ediția românească

Traducere din franceză
de Iulian Comănescu

HUMANITAS

Redactor: Adina Săucan
Corector: Bogdan Nicolau
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Dragoș Dumitrescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Livco Design

Thierry Wolton
Le retour des temps barbares: D'une guerre l'autre
© Éditions Grasset & Fasquelle, 2024
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2024, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Wolton, Thierry
Întoarcerea vremurilor barbare: de la un război la altul /
Thierry Wolton; cu o pref. a autorului pentru ed. românească;
trad. din franceză de Iulian Comănescu. – București: Humanitas, 2024
ISBN 978-973-50-8652-7
I. Comănescu, Iulian (trad.)
32
94

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

CUPRINS

<i>Prefață la ediția românească</i>	7
Situația actuală.	11
Eliberarea	17
Mirajul Gorbaciov	26
Două Germanii sunt mai bune decât una	33
Reconvertirea	43
Social-democratizarea.	49
Jaful.	56
Salvarea și naufragiul lui Elțin	63
Retrospectiva	70
Restabilirea ordinii	72
Două amintiri	82
Pretexte false.	87
Raporturi de forță.	92
Fascinația	99
Comunism de stat total	104
Substitutul naționalist	109
„Consensul de la Beijing“	114
Coaliția	121
O pace anapoda	128
Un război anapoda	139
Înainte furtunii	149
Un război de 100 de ani	157

PREFAȚĂ LA EDIȚIA ROMÂNEASCĂ

Nu ne putem vedea viitorul nici în zațul de cafea, nici în globul de cristal. În schimb, putem prezice viitorul în funcție de comportamentele umane, deoarece, deși faptele nu sunt previzibile – motiv pentru care istoria nu se repetă –, reacțiile indivizilor față de evenimentele de aceeași natură pot fi prevăzute. În cazul războaielor, de exemplu, drame recurente provocate de omenire, cauzele și consecințele sunt adesea similare, întrucât, dincolo de epoci și protagoniști, statele, organizațiile, oamenii, în esență, acționează mai mult sau mai puțin la fel.

În ceea ce privește epoca noastră, un observator atent al desfășurării evenimentelor nu ar fi surprins de întoarcerea vremurilor barbare care urmează scurtei paranteze (un sfert de secol nu înseamnă mult la scara Istoriei) deschise de căderea comunismului, moment purtător de speranță pentru pace și armonie internațională, deși tunurile n-au încetat niciodată să răsunе în lume. Invazia Ucrainei de către Rusia în februarie 2022, apoi atacul terorist al Hamasului din octombrie 2023 în Israel au pus capăt falselor speranțe de înțelegere cordială. Aceste două războaie, cu consecințele lor la scară mondială în termeni de fracturi – sau mai degrabă abisuri – provocate, ne-au introdus într-o nouă eră conflictuală care ar trebui să ne îngrijoreze. Puteau fi ele prevăzute?

Victoria aparentă a democrațiilor asupra comunismului la sfârșitul secolului trecut este acum doar o amintire îndepărtată. Celor două blocuri care au împărțit lumea secolului XX – țările libere și cele totalitare – le urmează astăzi un alt tip de antagonism radical, de o amploare mai mare și mai diversă, care opune democrațiile (din nou!) unei coaliții de țări și organizații teroriste, ale căror componente nu au neapărat aceleași obiective și nu răspund aceluiași motivații precum în cadența marxist-leninistă de odinioară, dar care sunt unite de o ură comună față de societățile deschise. Acești inamici condamnă societățile deschise din cauza modului lor de viață, a libertății și culturii lor – obstacole în calea ordinii ideologice a omenirii pe care ei doresc s-o impună. Tocmai acest liant, această ură comună explică actuala întoarcere a vremurilor barbare, condusă de o coaliție eterogenă și tocmai de aceea periculoasă, deoarece este mai dificil de identificat și de combătut. Noul război riscă să fie cu atât mai îndelungat cu cât democrațiile sunt ele însele fragilizate (creștere economică în stagnare, problema migrației, inegalități sociale persistente, în special). În plus, ele întâmpină tot mai multe dificultăți în a reprezenta un model de societate deschisă, mai ales atunci când imperatiile lor de securitate prevalează asupra libertăților publice, alimentând un vânt populist cu accente xenofobe.

Această evoluție putea fi anticipată la observarea mai atentă a lumii postcomuniste. Să ne amintim că democrațiile au asistat ca spectatoare la dispariția țărilor totalitare pe Bătrânul Continent. Estul comunist s-a prăbușit de la sine, nu fără ca statele libere să se teamă, de altfel, de destabilizarea lumii în acel moment. Cât despre ideologia vinovată, marxism-leninismul, cu deriva sa totalitară, ea nu a fost niciodată judecată, nici măcar pe plan moral. Drept urmare, comunismul și-a continuat aventura de

seducție, în ciuda eșecului său. Să ne imaginăm pentru o clipă cum ar fi fost dacă național-socialismul ar fi avut aceeași soartă după dispariția nazismului! Mai mult decât atât, țările care încă se revendică de la marxism-leninism sunt astăzi înfloritoare, iar cea dintâi e Republica Populară Chineză. Astăzi, Beijingul e în fruntea opoziției antidemocratice. La rândul său, terorismul islamist, folosit multă vreme drept pârghie de lumea comunistă în secolul XX, nu a suferit nici el de pe urma căderii URSS și a sateliților săi.

Libertatea comerțului și a schimburilor de orice fel, care a progresat în urma dispariției Cortinei de Fier, a oferit numeroase ocazii actorilor de astăzi, urmașii aceluia trecut apus. Datorită miliardelor capitalismului și deschiderii piețelor, China comunistă a devenit a doua putere a lumii, obținând mijloacele necesare pentru a-și duce cruciada împotriva democrațiilor în numele unui „Sud global“ calificat drept „postcolonial“. Tot datorită liberalizării comerțului mondial, grupurile teroriste au putut să se consolideze financiar și să își mărească arsenalele.

Lumea de astăzi este, într-adevăr, moștenirea celei de ieri, lucru valabil pentru orice epocă, dar, în lipsa unor rupturi reale, continuitatea devine și mai evidentă. În special din acest motiv, cititorul atent al acestei cărți va regăsi pe alocuri fapte și elemente de reflecție deja dezvoltate de autor în urmă cu un deceniu, mai ales în ultima parte a celui de-al treilea volum din *O istorie mondială a comunismului*, intitulată „Moștenirea: lumea de după comunism“. Iată-ne trăind în lumea moștenită de la comunism.

octombrie 2024

SITUAȚIA ACTUALĂ

Un vânt prevestitor de rău s-a abătut asupra lumii.

După cel de-al doilea conflict mondial n-am reușit să atingem pacea universală. Dar nici războiul n-a mai fost la fel de răspândit și de frecvent de când ordinea internațională stabilită în 1945 de către învingători a fost repusă în discuție odată cu destrămarea Uniunii Sovietice, unul dintre stâlpii ei. Importanța acestui eveniment nu a fost încă pe deplin înțeleasă nici la vremea respectivă, nici după aceea, la fel cum nu au fost înțelese nici consecințele lui la scara lumii.

Degradarea relațiilor internaționale care i-a urmat ține de proasta gestiune a spațiului eliberat la căderea comunismului în Europa, de absența reflecției în privința moștenirii sovietice, absență care s-a manifestat atât în imperiul decăzut, cât și în raporturile de forță globale ale acestuia. S-a manifestat, în plus, în deruta unei mari părți a omenirii care se afla în doliu după ce-și pierduse speranța într-o lume mai bună, speranță îndelungă trâmbițată de ideologia marxist-leninistă.

În acest context, violența agresiunii rusești asupra Ucrainei aflate în inima continentului european a deschis calea unui val de destabilizări – lovituri de stat militare în Africa, acapararea zonei de nord a Karabahului de către Azerbaidjan, relansarea conflictului greco-turc

în Cipru și așa mai departe –, dar mai ales unei reîntoarceri a vremurilor barbare, despre care, apăsați de traumele trecutului, trăgeam nădejde că s-au sfârșit pentru totdeauna. Pogromul din 7 octombrie 2023, căruia Israelul i-a căzut victimă, este doar una dintre replicile cutremurului mondial provocat de un Vladimir Putin obsedat de trecutul imperialist al regimului sovietic. Sprijinul oferit pe vremuri de URSS terorismului din Orientul Mijlociu ne face să înțelegem că Moscova posedă aliați prețioși în tabăra islamismului aflat în război cu ideea de democrație. Unul dintre nașii acestui gen de islamism, Iranul, este, de altfel, un important furnizor de material militar pentru armata rusă. În fine, înțelegerea dintre Moscova și Beijing asigură Kremlinului protecția ultimului mare bastion comunist al lumii, cu sprijinul Coreei de Nord la capitolul logistic.

Stupefacția care ne-a copleșit a doua zi după invazia din 24 februarie 2022, iar apoi indignarea pe care ne-au provocat-o violențele armatei ruse asupra civililor ne arată măsura în care indiferența și, chiar mai rău, credulitatea acaparaseră lumea postcomunistă. Am fi putut fi, pur și simplu, mai atenți la natura puterii instalate la Moscova în ultimul sfert de secol, pentru a-i ghici planurile funeste.

Venirea lui Putin la Kremlin, la începutul anilor 2000, pe fondul asasinatelor puse în scenă de acoliții acestuia, războiul terorist împotriva Ceceniei, care a urmărit să eradiceze orice tip de aspirație națională a acesteia, cu ajutorul islamistilor, apoi suprimarea libertăților dobândite după căderea regimului sovietic, rescrierea istoriei pentru a acoperi crimele trecutului, condiționarea populației printr-o propagandă naționalistă intensă – toate aceste evoluții istorice nu puteau duce decât la catastrofa Ucrainei și la apariția unui nou mod

de a recurge la violență cu scopul de a impune o altă concepție despre lume.

În fața acestei amenințări, voci prea dornice de căință au acuzat ici și colo NATO de faptul că a încercat să provoace Rusia, conferind Moscovei dreptul la legitimă apărare. E adevărat, de la începutul secolului, Alianța Nord-Atlantică s-a extins în ceea ce altădată era lagărul socialist, dar totdeauna la dorința statelor respective, care erau traumatizate de confruntările trecutului, pline de sânge și lacrimi, cu Marele Vecin de la Răsărit. Un regim care își asuprește poporul este o amenințare pentru țările din jurul lui: e un fapt verificat de nenumărate ori în istorie, cu precădere în Europa Centrală și de Est, în decursul secolului XX.

Politica agresivă a lui Vladimir Putin poate fi înțeleasă pornind de la obsesia acestuia pentru contramodele ale propriului regim autoritar, care le-ar putea da idei nesăbuite concetățenilor ținuți în beznă. Georgia, Belarusul și, mai nou, Ucraina sunt victimele acestui gen de paranoia. Nu extinderea NATO l-a umplut de spaimă pe dictatorul rus, ci Revoluția Trandafirilor de la Tbilisi, din 2003, cea Portocalie din 2004, de la Kiev, manifestațiile din Piața Maidan din 2014 și protestele masive de la Minsk împotriva alegerilor falsificate pentru președinția Belarusului, din 2020. O spaimă asemănătoare îi macină și pe conducătorii comuniști chinezi, care văd în democrația taiwaneză cel mai mare dușman al lor, ceea ce ne permite să afirmăm fără riscul de a greși că Beijingul va face totul, în anii care vin, pentru a distruge acest contramodel. Aviz celor naivi.

Rusia lui Putin era pur și simplu programată dinainte pentru acest război. Ar trebui oare, în consecință, să ne plecăm în fața fatalității, să ne resemnăm cu ideea că

fostele colonii sovietice vor fi încă o dată victima unui nou dictator, care, chiar dacă nu mai este comunist, a păstrat pe de-a-ntregul logica specifică și are un cult pentru raporturile de forță? Nimeni din estul Europei nu și-a dorit și nici nu-și dorește așa ceva.

Acest conflict este consecința acumulării a numeroase ocazii ratate, de-a lungul ultimilor 40 de ani. Să ne amintim de susținerea oferită lui Gorbaciov în vremurile în care acesta spera să salveze sistemul comunist, chiar dacă popoarele din Europa de Est nu și-l mai doreau deloc. De temătoarea politică de expectativă cu care multe capitale occidentale au întâmpinat mișcările populare declanșate în lagărul socialist la sfârșitul anilor '80. De transformarea elitelor comuniste în preținși democrați, fără a da socoteală pentru trecut. De orbirea voluntară care a acoperit masacrele armatei ruse în Cecenia, începând din 1994. De pasivitatea – sau cvasipasivitatea – cu care Occidentul a întâmpinat acapararea de către Moscova a unei părți din Georgia (Osetia de Sud, Abhazia), apoi a Ucrainei (Crimeea, Donbasul). De fiecare dată, interesele geopolitice au prevalat asupra oricăror alte considerații, încurajând regimul de la Kremlin să continue reconstrucția unui imperiu colonial pierdut.

În momentul căderii comunismului, democrațiile occidentale s-au temut de consecințele unei prăbușiri totale a lagărului socialist, conformându-se unei logici a statului clasic, care preferă să se agațe de ordinea prezentului pentru a evita dezordinile viitorului, oricâte speranțe ar naște acestea. Voința occidentală, adesea exprimată, de a menaja Rusia lui Putin, de a nu o umili, este parte a acestui reflex etatist. După teama de a ieși din ordinea de la Ialta, din anii 1989-1991, urmează acum teama de noi tulburări dacă Moscova va pierde războiul contra

Kievului. Fără rezistența eroică a ucrainenilor, care a trezit conștiința Occidentului, e foarte probabil ca întreaga lume să se fi resemnat cu demersul violent al Rusiei, ca și cum ar fi fost un simplu „incident minor“.

Țările democratice cred într-o aspirație universală la binefacerile pe care le pot oferi. Libertatea atrage popoarele, e adevărat, deși este detestată de numeroși conducători care nu-și pot concepe puterea decât ca fiind personală și profitabilă doar pentru ei înșiși. Naivitatea recurentă care îi face pe liderii occidentali să încerce să schimbe cursul lucrurilor cu oferte economice, mâini întinse și surâsuri se lovește, cel mai adesea, de inflexibilitatea dictatorilor, care profită de acest gen de amabilitate politică pentru a-și menține controlul asupra poporului și pentru a perpetua o politică externă agitatoare. Permisivitatea – dulce eufemism – de care au dat dovadă Parisul, Berlinul, Londra și Washingtonul în fața nenumăratelor fărâdelegi ale puterii putiniste de la începutul anilor 2000 (care au avut loc atât în interiorul Rusiei, ca asasinarea opozanților, cât și în afara granițelor, precum intervenția criminală din Siria) este unul dintre simptomele acestui gen de orbire mercantilă repetată. Lecția nu a fost învățată, iar azi, din cauza unei lăcomii asemănătoare, nu se iau măsuri față de ambițiile expansioniste ale Chinei comuniste în Asia de Sud-Est și nu numai.

În plus, cei care sperau că după eliberarea de jugul sovietic va veni un moment al reflecției profunde asupra a ceea ce a însemnat comunismul nu au avut parte de nici un fel de susținere sau voință democratică. Împotriva susținătorilor vechiului regim, vinovați de nenumărate abuzuri și crime, nu a fost luată nici o măsură, fie ea și simbolică. În elanul general al conștiințelor încărcate, a prevalat uitarea. Cei 70 de ani de nenorociri